

DEKKARIHENKILÖN KUOLEMA

Perti Alasuutari: Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Hanki ja Jää. Helsinki 1989.

Perti Alasuutari on oppittu tuntemaan tuotteliaana ja keskustelua herättävänä nuoremman polven sosiologina, jonka kulttuurin tutkimuksen harrastus on vienyt yhtä hyvin lähiökakapoihin, alkoholistien puheille kuin Vanhan ketun suosiota pohdiskelemaan. Kyse on koko ajan ollut sellaisista uusista tutkimusotteista, joista Suomessa ei ole toistaiseksi liikoja kirjoiteltu. *Erinomaista, rakas Watson* onkin yritys kiteyttää uusi lähestymistapa oppikirjaksi muillekin opastukseksi.

Alasuutari maallistaa yhteiskuntatieteen projektin rinnastamalla sosiologian ja salapoliisiromaanin: tutkijan ja dekkarin roolit muistuttavat yllättävästi toisiaan tiedon keruussa ja päättelyssä. Sosiologia ja salapoliisiromaanit ovat toisaalta kumpikin kirjallisuutta ja siten tiettyyn rajaan rinnasteisia. Tämä avaus on erittäin radikaali ja synnyttää monenmoisia, ristiriitaisia ajatuskuluja.

Kirjoittaja on halunnut välttää keittokirjailijaksi ryhtymistä ja korostaa siksi *metodologista* otettaan. Juuri tässä mielessä kirjalla on annettavaa lukutaitoiselle valtio-opinkin harrastajalle. Alasuutari tosin tekee kirjassaan ihmeellisen retorisen operaation. Toisaalla hän kertoo käsittelevänsä yleensä yhteiskuntatieteitä »sosiologian» nimellä, mutta itse asiassa käsittelee vain sosiologiaa sosiologian nimellä (125). On ehkä pikkumaista muistuttaa, että vaikkapa Palosen *Tekstistä politiikkaan* ilmestyi vuosi ennen Alasuutarin kirjaa ja että historia, kirjallisuustiede ja politiikan tutkimus ovat kyllä nekin käsitteleet kertomuksia. Aarne Kinnunen yritti kirjassaan *Kertomuksen opissa* (1989) sulattaa yhteen monen eri tieteenalan keskustelua.

Kiteyttäisin kirjan ansiot erityisesti kahteen kohtaan. Toisaalla on jo mainittu sosiologian ja tutkimuksen demystifoinnin projekti, joka on jatkuvasti tarpeen. Toisaalla luvut etnografisesta tutkimuksesta (5), osallistumisen ja tarkkailun suhteista (6), sosiaalisen todellisuuden rakenteesta (7) ja kulttuurituotteiden ja kerronnan analyysistä (8) välittävät yksinkertaisesti ja tiiviisti joukon olennaisia peruskäsitteitä, näkökulmia ja tutkimustapoja. Uuden kulkijan on helpompi löytää kiinnostaville jäljille tämän yleisesittelyn jälkeen.

Huolta herättää silti kielen suhde kielen tutkimiseen. Jos sosiologia on kirjallisuutta, kuten Alasuutari viisaasti toteaa, mitä olisi ajateltava kulttuurin tutkimuksen kielestä? Millaista tarkkuutta, ilmaisuvoimaa ja uutuutta siltä olisi oletettava, jotta jotain tulisi kerrottua? Täältä kannalta Alasuutarin kirjaa voi moittia luonnosmaiseksi ja kiireessä kirjoitetuksi ensimmäiseksi versioksi. Kuten: »...yhteiskuntaa koskevaan ajatteluun merkittävästi vaikuttaneet Marxin ja Durkheimin tutkimukset ovat hyviä esimerkkejä kvantifioivan menetelmän käytöstä. Ne osoittavat, miten oivallisia tuloksia se voi tuottaa taidokkaasti ja luovasti tehtynä» (43–44, kurs. MH) Ponte va luennoitsija pitämässä luokkaansa hereillä pontevilla alleviivauksilla? Ongelman ei niinkään ole tyyli, sen

puute tai huolimattomuus kuin pitkin kirjaa viruvat kuolleet (murhatut?) lauseet. Tarvitsemme etsivää...

Yleensä kulttuurituotteita pohdittaessa joudutaan ottamaan kantaa nominalismin ja realismin jännitteeseen. Alasuutari näyttää kallistuvan salarealismiin: »Toisin kuin esimerkiksi tilastollisen kysely-tutkimuksen aineistoa, elokuvia, mainoksia tai vitsejä ei voida tarkastella todennukaisina tai edustavina kuvauksina empiirisestä todellisuudesta. *Niiden suhdetta todellisuuteen pidetään mutkikkaampana...*» (111, kurs. MH). On vaikea uskoa, että kirjoittaja enää haluaisi virittää keskustelua elokuvan ja todellisuuden suhteesta, mutta leväperäistä tämä puhe joka tapauksessa on. Sosiologi säilyy instanssina, joka voi tarkastella (todellako ulkoa?) todellisuutta.

Sama vaikutelma huolimattomuudesta leimaa keskustelua Alain Tourainen väitetystä »profeettamaisuudesta». Juha Partasen esittämä Touraine-kritiikki lakaistaan helpon tuntuiseksi maton alle ja myöhemmät tekstit sivuutetaan kokonaan ilman järin omaperäistä Touraine-tulkintaa.

Eli: jos saa tilata toisen, huolellisemmin kirjoitetun painoksen, olisi hyöty kirjasta kovasti suurempi.

Mutta miksi riidellä pikkuaasioista? Kiinnostavampaa on tarkastella sitä, mitä kirjassa itse asiassa tehdään. *Watson* ei ole ole vain esitys laadullisesta tutkimuksesta, se on itsekin näyte laadullisten menetelmien käytöstä. Sanat ja todellisuus, ideaali ja todelliset operaatiot elävät kirjassa jännittävästi rinnakkain, mikä tarjoaa lukijalle mahdollisuuden kehämäiseen ja hajottavaan lukutapaan. Kritiikissä päädyttiin osoittamaan, miten oikeassa Alasuutari on korostaessaan kielikuvien välttämättömyyttä ja voimaa sosiologisessa kirjallisuudessa.

Aloitin lopusta. »Parhaimmillaan sosiologia avaa yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämiseen yllättäviä ja tuoreita, mutta silti perusteltuja näkökulmia» (130). Sosiologian ja dekkarikirjallisuuden rinnastaminen on tällainen yllättävä, mutta perusteltu näkökulma. Seuraavaksi tietysti kiinnostaa, miten Alasuutari sitten lukee dekkarinsa. Vastaus kuuluu: »Tämän kirjan tarkoituksena ei olekaan väitellä siitä, miten Holmes tai dekkarit yleensä tulisi ymmärtää. Dekkarit ovat tässä pelkästään esimerkin asemassa. Salapoliisikirjallisuus tarjoaa oivallisia esimerkkejä aikojen ja ajatustapojen muutoksista (...) Dekkarit tarjoavat ajankuvia, ne auttavat tavoittamaan kunkin aikakauden tunnelman» (12).

Retorinen asetelma maistuu liikaa olkinuken rakentamiselta. Ketä enää muka kiinnostaa, miten dekkarit tulisi ymmärtää? Sen sijaan on perusteltua odottaa vastausta siihen, miten tämä nimenomainen Alasuutari ne tulkitsee. Mitä tarkoittaa olla »pelkästään esimerkin asemassa»? Kuinka voi käyttää esimerkkinä jotain sellaista, jonka ymmärtämisestä kieltäydytään? Ilmoitus sisältää ainakin sen, etteivät dekkarit ole työn aineistona. Ne toimivat esimerkkinä tai — kuten mieluummin sanoisin — sosiologisen tutkimuksen *metaforana*. Jotta metaforaa voidaan menestyksellisesti käyttää, sen täytyy olla lukijoille tuttu. Dekkarit ovat se kulttuurisesti itsestään selvä, johon voimme viitata. Kirjan strategiana on siis tehdä vieraasta (sosiologia) tuttua, eikä niinkään esittää

yllättäviä ja tuoreita näkemyksiä tutuksi luulemattamme(dekkarit). Alasuutarin kriteereillä työ ei siis yllä siihen, mitä sosiologia parhaimmillaan on.

Kritiikin kärki kohdistuu nyt tapaan käyttää dekkareita tutkimuksen metaforana *lukematta* alan kirjallisuutta. Nojainen Julian Symonsin tutkimukseen tai vastaaviin sekundaarilähteisiin ei vakuuta. Puhumattakaan siitä, että Symons itse on kuivan konventionaalinen dekkarien kirjoittaja. Yksikin hyvin eritelty dekkari olisi piristänyt ihmeesti, nyt Alasuutari tyytyi referoimaan juonia ja päättelykaavoja. En nyt vaadi sitä, että metafora olisi saatava toimimaan joka sivulla. Yhtä vähän väitän sitä, että esitetty puute jotenkin tuhoaisi laadullisten menetelmien esittelyä. Sen sijaan lepsu lukutapa poikii joukon pätemättämiä vertailuja sosiologian ja dekkarin välillä, monia menetettyjä mahdollisuuksia ja onnettoman romantisoitun luvun *Sosiologia kirjallisuuden lajina*.

Symonsin lukutavassa salapoliisiroomaanit nähdään suhteellisen suljettuna genrenä, joka on jo oikeastaan loppunut jalostukseen rikoskirjallisuudeksi. Alasuutari esittää komedia rinnastuksia Marxin, Simmelin ja Conan Doyle'n ilmaantumisen suurkaupunkien maailman kuvaajiksi, mutta esityksen lento katkeaa kesken matkan. Sherlock Holmes ja Agatha Christien aivotyöläiset ovat kieltämättä helpoimmat rinnastuksen kohteet päättelyn, johtopäätösten ja viitekehysten esittelystä. Epäilemättä Raymond Chandler, Dashiell Hammett ja Ross MacDonaldu ovat tarjonneet viehättävän marginalisoituneen ja yhteiskuntakriittisen etsivän ihanteen, johon (ainakin mies)sosiologit voivat romanttisesti identifioitua. Kirjoja on vain kirjoitettu Chandlerin jälkeenkin.

»Toinen ero dekkareiden ja sosiaalitutkimuksen välillä on siinä, että yhteiskuntatieteellinen tieto on usein kasaantuvaa» (39). Eli: tiede edistyy, mutta dekkarit eivät? Tämä lyö korvalle toista eroa: »(Yhteiskuntatutkimuksen historia myös sisältää monia jaksoja, joissa palataan menneeseen, jo vanhentuneina pidettyihin ja hylättyihin metodisiin ja teoreettisiin ratkaisuihin» (124). Kuinka on, sisältääkö *Ruusun nimi* kasautunutta tietoa aikaisemmasta dekkarikirjallisuudesta, sisältääkö se postmodernismille tyypillistä paluuta vanhoihin, jo hylätyksi luultuihin muotoihin?

Vanha kettu -keskustelussa kirjassa päästää lähelle metaforan todellista voimaa: »...juonityypin yhteys työrooleihin on ilmeinen: klassisen dekkarin sankari on ajatustyöläinen, kun taas ns. toimintaelokuvan sankari vastaa symbolisesti ruumiillisen työn tekijää. Näiden aineiden pohjalta tutkimuksessa kehiteltiin hypoteesi: mitä puhtaammasta klassisesta dekkarista on kyse, sitä suurempi on henkisen työn tekijöiden osuus katsojista ja kääntäen...» (119).

Hyvä on, mutta mikä on sitten käsityksemme sosiologias-ta? Muistuttaako se ylempään keskiluokan televisioviidettä, missä paha saa reippaan aivotyön jälkeen palkkansa sanaristikon viimeisenkin arvoituksellisen ruudun täyttyessä?

Sosiologian uudemmille ajatussuunnille löytyy tiettyjä vastinkohtia viime vuosikymmenten rikoskirjallisuudesta. Ed McBainin tarinoissa poliisi on kerta toisensa jälkeen kiusallisen pihalla tapahtumien kulusta »Kuuron miehen» tempausten edessä. Toinen sankari, Matthew Hope, on toki ihanteellinen keskiluokkainen aivotyöläinen ja eronnut (?)

lakimies, mutta hän saattaa olla kirjan lopussa jokseenkin yhtä tietämätön tapahtumien kulusta kuin muutkin tarinan toimijat: intervention tuloksena kuolee kyllä roimasti väkeä (*Cinderella*). Sosiologi tai Hercule Poirot ei ole lopussa opettamassa, miten ja miksi kaikki tapahtui.

Elmore Leonard hävittää ruumiillisen ja henkisen työn vastakkaisuuden vielä tyylikkäämmin. Vitsinä ei ole aivotyöstä puhuminen, johtolankojen vatvominen tai keskushenkilön päättelykyvyn osoittaminen, vaan tarina ja sen kieli. Yhteistä McBainin kanssa on sukellus eri- ja moniroituisiin yhteisöihin, niiden kieleen ja kulttuuriin, jolloin suhde etnografioihin ja erilliskulttuureiden tutkimuksiin ei ole mahdollittoman etäinen. Leonardin referoiminen juonitiivistelmiksi murhaisi kirjat kirjallisuutena ja tutkimuksina: kieli ei ole vain johtolankoja ja niiden kuvailua varten; yhtä vähän aika on juonirakenteen ulkoinen lisäke vain satunnaisuuden, mahdollisuuksien ja monikeskuisen pelin keskeinen jäsen-täjä.

Leonardin kohdalla tulee miettineeksi hänen suhdettaan ylevään ja viihteelliseen kirjoittamiseen. Alasuutarihan kii-rehtii kirjansa alussa torjumaan epäilyt, että hän aikooi kohottaa salapoliisiroomaanin klassikoita sosiologian suurmiesten subtiiliin seuraan. Mutta tässä jos missä on sellainen ero sosiologian ja salapoliisiroomaanin traditioiden välillä, josta olisi saanut potkua metaforaan. Sosiologialle on ollut kuoleman vakaata säilyttää institutionaalinenkin ylevyytensä, kun taas dekkarit ovat parhaasta päästään pilkanneet tätä kulttuurimme rakasta erottelua. Leo Kalervo, Eeva Joenpelto ja Rudolf Heberle hyväksytään kyllä aivotyöläisten suojelemaan subtiiliin maailmaan, niin antikvaarista luettavaa kuin he osaavatkin olla Leonardin rinnalla.

Dekkareita ja perinteen eläviä jatkajia voidaan siis tarvittaessa lukea muutoinkin kuin sosiologian yläkulmasta. Olisiko yhteiskuntatiede ilman ylevöittämissä frakkipakkoa nykyistä jännittävämpää toimintaa?

Antikvarisoiva lukutapa jättää nyt haukottelemaan Agatha Christien ristisanatehtävien äärellä. Onko sosiologia Hercule Poirot'n omahyväistä päättelysääntöjen opastusta? Jälki-strukturalistinen maailma tiedon ja vallan suhteineen, vuosia tietävän subjektin hajottamisen jälkeen ja kielen uuden tul-kinnan läpäisseenä on luettavissa dekkarin parhaissa perillisissä. Kirjan loppulku *Sosiologia kirjallisuuden lajina* voitaisiin kirjoittaa uusiksi, mikäli alun radikaalista metaforasta jakseltaisiin pitää kiinni. Dekkareista tiedämme, että poliisin tehtävänä on jahdata rikollisia eikä ryöstää posteja. Vallankumouksellisiin tehtäviin ei muistaakseni kuulu pankkitilin pito Sveitsissä. Miksi siis — vielä kerran! — sosiologia »on kirjallisuutta, joka edistää järkipäristä keskustelua yhteiskunnallisista asioista (...) Osoittaessaan erilaisten pakkojen ja vääjäämättömyyksen rakenteen ja yhteiskunnallisen ehdollisuuden se voi auttaa lukijaa löytämään uudenlaisia toiminnan mahdollisuuksia» (130).

Käännöksi pois, Marlowe, korruptio ei ole saapunut tähän kaupunkiin.

MATTI HYVÄRINEN